

چند تمرین جالب برای درس

عروض و قافیه

اسدالله شمائی

دانشجوی دکتری و دبیر ادبیات زنجان

چکیده

آموزش درس عروض و قافیه، مستلزم به کارگیری روش‌های مناسب و کارآمد در کلاس درس است. این مقاله در پی طرح روش‌ها و تمرین‌های مناسب برای آموزش عروض و قافیه است.

کلیدواژه‌ها: عروض و قافیه، تمرین، آموزش

جواب برسد، تقلب ثمری ندارد! برای ارکان دیگر هم این تمرین تکرار می‌شود؛ مثلاً: فاعلاتن.

مثال: رسول ز: راز اکبر س: سال زیبا و: وام بی جا ل: لوله‌سازی حسین ج: حمله کردم س: سبزه زاران ی: یادگاری ن: ناسپاسی

در آموزش قافیه و عروض، مهم‌ترین نکته، مشارکت دانش‌آموزان است. از آنجا که عروض و قافیه یک بحث موسیقایی است، در کلاس‌های آن معمولاً سروصدا زیاد است. بچه‌ها برای کشف وزن و موسیقی شعرها، ابیات را با آهنگ می‌خوانند و تکرار می‌کنند. همین امسال، چند بار معاون‌های مدرسه در کلاس مرا باز کردند تا ببینند در کلاس هستیم یا نه! بر این باورم که موسیقی را در سکوت نمی‌توان آموخت یا دست‌کم من یکی بلد نیستم. موسیا، آداب‌دانان دیگرند/ سوخته‌جان و روانان دیگرند

تمرین دوم: غزل‌سازی

پس از آموزش قواعد یک و دو قافیه، از دانش‌آموزان می‌خواهیم که به گروه‌های چهارنفره تقسیم شوند. سپس به هر گروه یک قالب خالی غزل را که در آن فقط حروف اصلی و ردیف نوشته شده است، می‌دهیم. من برای این تمرین از غزل‌های حافظ استفاده می‌کنم. از گروه‌ها می‌خواهیم که ابتدا واژه‌های قافیه را درست کنند و سپس با جمله‌سازی مناسب غزل را تکمیل کنند. نتیجه این تمرین در حد معجزه است. غزل‌هایی ساخته می‌شود که خود بچه‌ها هم باور نمی‌کنند آن‌ها را ساخته‌اند. این تمرین برای تقویت اعتمادبه‌نفس دانش‌آموزان و ایجاد علاقه به شعر و شاعری بسیار سودمند است. دو نمونه از کار دانش‌آموزان را در اینجا تقدیم می‌کنم؛ با این توضیح که اصلاً در غزل‌ها دست نبرده‌ام. ابتدا قالب خالی غزل را، که فقط حروف اصلی و الحاقی قافیه و ردیف در آن نوشته شده است، به گروه‌ها می‌دهیم:

در آموزش قافیه و عروض، مهم‌ترین نکته، مشارکت دانش‌آموزان است

تمرین اول: اسم کوچک

پس از آموزش علامت‌گذاری هجاها و معادل عروضی آن‌ها از دانش‌آموزان می‌خواهیم که با استفاده از حروف اسم کوچک خود، واژه یا عبارتی بر وزن «فعولن»، «—U—» بسازند.

مثال: رسول ز: رهایی س: سلامت و: وراثت ل: لیاقت حسین ج: حرارت س: سعادت ی: یکایک ن: نتایج این تمرین، مفهوم وزن را به شکل عملی و تجربی یاد می‌دهد و از آنجا که پاسخ‌های هر کس متفاوت است و هر کس باید خود به

(۱)

۱-----بگردان ۱-----بگردان

برخی از واژه‌هایش افتاده است، به هر گروه می‌دهیم. واژه‌های افتاده را با افزودن چند واژه اضافی دیگر در بالای ابیات می‌آوریم. هر گروه باید جاهای خالی را با استفاده از این واژه‌ها پر کند. نمونه‌ای از این تمرین را تقدیم می‌کنم.

- (دوست- طعم - بوسه- نبات- باغ - لبت - مستی - عاشق - گردی - خانه- زمانه- از- راز - بخت)
۱. چگونه u تو باور کند بهاران را؟
 ۲. عید آمد و ما uu خود را نتکاندیم
 ۳. با آنکه u عامل بیماری قند است
 ۴. نه از پیاله نه از خم شروع شد
 ۵. تا تو با منی u-u با من است u و کام جاودانه با من است

بگردان ۱-----
بگردان ۱-----
بگردان ۱-----

و این هم غزلی که دانش‌آموزان با این قالب ساخته‌اند:

مرا از این قفس رها بگردان مرا از این بلا جدا بگردان
اگر نی‌ام غلام حلقه به گوشت بیا مرا محتاج خدا بگردان
دل می‌رود همین بس که در کنارم یارم مرا از یار و یار از ما
بگردان
از این غم‌ها که دل‌ها خون کرده بیا و دل‌های ما را آشنا بگردان
در دریایی که طوفان‌ها در خروشانند من قطره‌ام دلم را دریا
بگردان

عیاری که ندارد این دل من مس وجودم را طلا بگردان
مرا چون فرهاد کوه‌کن شیرین بگردان مرا مجنون و او را لیلا
بگردان
و در پایان این سخن عشق لیلا را با من هم صدا بگردان
سراینندگان این غزل گروهی: رضا زمانی، ابوالفضل رحیمی،
ابوالفضل قرابیگی، بهمن قربانی

--- ر+ ی نیست که نیست --- ر+ ی نیست که نیست
----- ر+ ی نیست که نیست
----- ر+ ی نیست که نیست
----- ر+ ی نیست که نیست
----- ر+ ی نیست که نیست

و این هم غزلی که دانش‌آموزان با این قالب ساخته‌اند:

در این عالم غمناک دلبری نیست که نیست
ز یار من خسته خبری نیست که نیست
دگر از آن کوچه دردناک مگذر
که از آن کوچه غمناک ثمری نیست که نیست
در این بیابان تنها مانده‌ام
به هر کجا که می‌نگرم هم سفری نیست که نیست
«تو را من چشم در راهم»
اما ز تو خبری نیست که نیست
در این عالم هستی ز هیچ یاری وفا نیست
در آن کوچه خاموش رهگذری نیست که نیست
دوستانم دشمنانم شده‌اند ولی
چه کنم که چاره دگری نیست که نیست
در این عالم گریان همه خاموش اند
در آسمان شهر ماتم زده قمری نیست که نیست
سراینندگان این غزل گروهی: حسین فردی، مصطفی صفایی،
رامین نعمتی، عرفان سلیمی

تمرین سوم: تصحیح نسخه

این بازی برای آموزش وزن کلمات مناسب است. پنج بیت را که